

בס"ד פרשת יתרו: האם מותר לבקש מתימני שישים מרק קר על הפלטה

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על מעמד הר סיני, ועל מצוות השבת הכלולה בעשרת הדיברות: זָכוּרְ אֶת־יְיָ הַשִּׁמְךָ לְקַדְשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְשִׁבְתָּ לֹא־מְלָאכְתְּךָ. וַיֹּם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לִיקָחַ אֱלֹהֵיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה. כפי שראינו בעבר (ואתחנן שנה ה'), הגמרא במסכת שבת כותבת שמותר לחמם בשבת דבר שבושל בערב שבת. נחלקו הפוסקים האם דין זה נכון במאכל נזלי:

א. **מרש"י** (לו ע"ב, ד"ה משחשכה) עולה, שאסור להרתיח מאכל נזלי שהתקרר. הגמרא (שם) כותבת, שאסור להטמין תבשיל מערב שבת, בדבר שמוסיף בו חום 'גזירה שמא ירתיח'. בהסבר דברי הגמרא כתב רש"י (על פי ביאור הרא"ש), שמדובר במאכל נזלי שהתקרר, ויש חשש שמא לפני שהאדם יטמין את תבשילו ירצה לחממו, כדי שההטמנה תהיה מועילה.

ב. **הרמב"ם** (שבת ט, ג) ו**הרשב"א** (מ ע"ב) חלקו על רש"י, וסברו שאין הבדל בין דבר יבש לדבר לח, שהרי המשנה אומרת שכל דבר שבא בחמין בערב שבת בא בחמין בשבת, והיא אינה מחלקת בין סוגי התבשילים. את גזירת הגמרא שמא ירתיח, ביארו באופנים אחרים שלא קשורים להרתחת התבשיל, לדוגמא שמא יבעיר את הגחלים. ובלשון הר"ן (יט ע"א):

"אבל צונן שנתבשל מותר להניחו אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה, ואפילו במקום שהיד סולדת בו, שאין דרך בישול בכך. וראיה לדבר מדתנן כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, כלומר אפילו בכלי ראשון, אף על פי שתולדות האור כאור והמבשל בה חייב חטאת."

להלכה פסקו **השולחן ערוך** (שיח, ד) ו**הרמ"א** (שם) כדעת רש"י, שאסור לחמם מאכל לח שהצטנן. **הרב קאפח** (רמב"ם שם), כתב שמנהג רבים מיוצאי תימן, ללכת בעקבות הרמב"ם, ולשיטתם אין איסור בשבת לשים על הפלטה מרק שהתקרר. בעקבות מצוות השבת ומחלוקת זו, נעסוק השבוע בשאלה, האם מותר לספרדי או אשכנזי לבקש מתימני שיניח על הפלטה מרק שהתקרר, מחלוקת התלויה בשאלה עד כמה אדם כפוף למסורת אבותיו.

אמירה ליהודי

האם מותר לבקש מתימני לשים מרק על הפלטה? ייתכן שהמקור לשאלה זו, במחלוקת הרשב"א והר"ן בהבנת הגמרא במסכת שבת (קנ ע"ב). הגמרא כותבת, שבמקרה בו יש שני אנשים שפירותיהם נמצאים בעיר אחרת, מותר להם לעשות הסכם שכל אחד ישמור על פירותיו של השני. דנו הראשונים, האם ניתן להרחיב את היתר הגמרא:

א. **הרשב"א** (ד"ה אמר) הבין מגמרא זו, שכשם שמותר לאדם לומר לחברו שישמור לו את הפירות, למרות שהוא עצמו לא יכול להגיע לפירותיו (שכן הפירות מחוץ לתחומו), כך כאשר יהודי קיבל שבת מוקדם, מותר לו לומר לחברו שיעשה בשבילו מלאכה, שכן למרות שעשיית המלאכה אסורה בשבילו, לחברו שלא קיבל שבת היא מותרת.

ב. **הר"ן** (סד ע"ב בדה"ר) חלק וטען שאין הנידון דומה לראייה. במקרה של הפירות, מעיקר הדין, אם גויים היו בונים בשבת בתים ומחברים בין הערים - בעל הפירות היה יכול לשמור על פירותיו כבר בשבת, ולכן מותר לו לבקש שישמרו בשבילו¹. לעומת זאת, כאשר אדם קיבל עליו שבת, אין לו אפשרות להופכה חזרה ליום חול, ולכן אסור לומר לאחר שיעשה מלאכה בשבילו.

אמירה לבן חוץ לארץ

כיצד יתמודד הרשב"א עם חילוק הר"ן? האחרונים הביאו מספר תירוצים:

א. **הלבוש** (ר"י, סג) ו**המגן אברהם** (שם, ל) תירצו, שהרשב"א סובר שקבלת שבת מוקדם היא 'איסור קל', וניתן ללכת לחכם להישאל על 'נדרו', ולבטל קבלת שבת זו. משום כך, דין זה דומה לאיסור ללכת מחוץ לתחום לשמור על הפירות, שגם הוא איסור קל, ויכול להתבטל באמצעות חיבור הערים.

ב. **הב"ח** (שם, ג) ו**הט"ז** (שם, ג) חלקו על הבנת המגן אברהם, ולהבנתם גם אם לא היה ההיתר המבוסס על כך שגויים יכולים לבנות בתים בשבת ולחבר בין הערים, בכל זאת הרשב"א היה מתיר לבקש לשמור על פירותיו. שכן יש כלל, כל מלאכה שאינה אסורה לכולם - לא נאמר בה איסור אמירה בשבת, ומותר להורות לעשותה.

משום כך, גם אם לבעלי הפירות היה אסור ללכת לשמור על פירותיהם בגלל האיסור ללכת מחוץ לתחום, כיוון שלשומר הותרה פעולה זו - אין איסור לבקש ממנו שישמור. הוא הדין אמירה ליהודי שלא קיבל שבת, שגם אם אי אפשר לבטל את קבלת השבת, כיוון שהאיסור לעשות מלאכה בשעה זו לא חל על כולם, ממילא מותר לבקש ממנו לעשות מלאכה. ובלשון הט"ז:

"ולפי זה שפיר יליף הרשב"א, כשם שכאן בפירות תחומך אין אנו צריכין להיתר בורגנין אלא מותר מכח דאין כאן איסור לגמרי, כיון שלחברו מותר ואין עליו איסור שבת על כן מותר לזה האמירה שישמור פירותיו, הכי נמי בזה שקיבל עליו שבת קודם חשיכה, אין עליו איסור אמירה לחברו שהוא מותר לגמרי."

הרב משה פיינשטיין (אג"מ או"ח ג, עא) כתב, שהשכלה למחלוקתם תהיה, האם מותר לבן חוץ לארץ, להורות לפועלו הגר בארץ ישראל לעשות בשבילו מלאכה ביום טוב שני של גלויות. לפי המגן אברהם אסור, שכן רק קבלת שבת שניתן להישאל עליה, מותר למי שאסר על עצמו לבקש מאחר לעשות מלאכה, אבל לא יום טוב שני של גלויות, שלא ניתן להישאל על דין זה ולבטלו. לעומת זאת לדעת הט"ז, גם במקרה זה יהיה מותר, שכן רק דבר הנאסר לכולם נאסר באמירה (ולמעשה פסק להתיר מטעם אחר).

¹ יש להוסיף, שהגמרא (שם, קנ ע"ב) מציינת היתר מעין זה בהקשר דומה. היא כותבת, שלמרות שמחמת העובדה שאסור לתכנן מקדש לחול ולכן אי אפשר לומר (לדוגמא) 'מחר אסע למקום פלוני', שכן נסיעה בשבת אסורה. מכל מקום, מותר לומר מחר 'אלך' למקום פלוני, שכן יש מציאות בה פעולת ההליכה לעיר אחרת רחוקה, אינה אסורה בשבת, במקרה בו הגויים יבנו בתים וירחיבו את גבול העיר.

להלכה

להלכה פסקו השולחן ערוך והרמ"א (רס"ג, יז) כדעת הרשב"א, שאדם שקיבל שבת מוקדם, יכול לבקש מחברו שיעשה בשבילו מלאכה. דנו האחרונים, האם גם המוציא שבת מאוחר יכול לבקש שיעשו בשבילו מלאכה:

א. **הלבוש** (שם, יז) טען, שמותר רק בכניסת שבת, ולא במוצאי שבת. בביאור ההבדל נימק, שכפי שראינו לעיל, הוא סבר שהסיבה שהרשב"א מתיר לבקש מחברו לעשות מלאכה לפני כניסת שבת היא שמדובר באיסור קל, ואף ניתן להישאל על נדרו. במוצאי שבת לעומת זאת, שקדושת השבת נמשכת ממילא, מדובר באיסור חמור ואסור להורות ליהודי לעשות מלאכה. ובלשונו:

"אבל במוצאי שבת אף על גב דגם איסורו אינו דאורייתא, מכל מקום הוא חמור יותר מפני שקדושת שבת נמשכת עליו מעצמו, ואינו תלוי בנדרו רק הוא מושך כל זמן משך סעודתו של שבת שלא בדרך עדיין רצה וכו' ושלא הבדיל וכו' כמו שכתבתי, ובזה אומר אני שגם הרשב"א מודה בו שאסור."

ב. **הרמ"א** (שם) חלוק וסבור שאין הבדל בין כניסת שבת לבין מוצאי שבת, וגם במוצאי שבת ניתן לבקש מחברו שכבר הוציא את השבת שיעשה בשבילו מלאכה. כך פסק גם **הט"ז** (שם, ג) שדחה ראיית הלבוש על בסיס פירושו בדברי הרשב"א. כאמור, הוא פירש שהסיבה שמותר לבקש מחברו שיעשה לו מלאכה, היא מחמת העובדה שכאשר המלאכה אינה אסורה לכולם, אין בה איסור אמירה – על כן הוא הדין במוצאי שבת, שהמלאכה מותרת למי שהוציא את השבת.

עוד הוסיף, שגם לטעם הלבוש לא ברור מדוע לאסור. שכן הרי גם במוצאי שבת ניתן לעשות הבדלה, כפי שבכניסת השבת ניתן לבטל את קבלתה. מה עוד, שכאשר אדם אינו מוציא את השבת בזמן, לא ממשיכה לחול עליו קדושת השבת, אלא רק ממשיך האיסור לעשות מלאכה, ממילא וודאי שבגלל שניתן לומר 'ברוך המבדיל', ניתן להורות ליהודי שכבר הבדיל לעשות מלאכה.

הנחה על הפלטה

על בסיס מה שראינו עד כה, דנו האחרונים האם ניתן להקיש מהיתר הרשב"א לבקש מיהודי שלא קיבל עדיין שבת לעשות מלאכה עבור מי שקיבלה, לשאלה אם ספרדי ואשכנזי יכולים לבקש מתימני שיעשה בשבילים מלאכה בשבת. ויש לחלק שאלה זו לשניים:

א. נראה שאין מחלוקת בין האחרונים, שבמקרה בו אדם למד את הסוגיה והגיע למסקנה שפעולה מסוימת אסורה, שאסור לו לבקש מלאכה מאחרים המקילים לעשותה בשבילו, שכן להבנתו כולם צריכים לעשות כפי שהבין. מקרה מעין זה פחות נפוץ בסוגיות בהם דנו בפירוש השולחן ערוך והרמ"א, אלא בעיקר בסוגיות שהתעוררו בדור האחרון, כמו פתיחת בקבוקים בשבת (עיין בדף לפרשת יתרו שנה ב'), או הנחה על פלטה (עיין בדף לפרשת תרומה שנה ד').

ב. המחלוקת בין האחרונים, התמקדה בעיקר במקרים בהם אוסרים מחמת שכך מנהג אבות, כמו במקרה שלנו שספרדים ואשכנזים אינם שמים מרק על הפלטה כי כך פסקו השולחן ערוך והרמ"א, והתימנים שמים בגלל פסק הרמב"ם. עיקר המחלוקת מתמקדת בדיון, עד כמה אדם כפוף למנהגי אבותיו - האם הם מבחינתו איסור מוחלט, או רק הנהגה.

מחלוקת האחרונים

א. **הציץ אליעזר** (יח, לב) **והרב אשר וייס** (שו"ת א, יא) סברו, שאין ללמוד היתר מהרשב"א, ואסור אפילו לרמוז שיניח את המרק הקר על הפלטה. והסביר, שבמקרה של הרשב"א, מי שקיבל שבת, אינו חולק על כך שחברו שלא קיבל שבת מותר במלאכה, ולכן מותר לבקש ממנו. לעומת זאת במקרה שלנו, הנוהגים כשולחן ערוך והרמ"א, לשיטתם גם לתימני אסור לשים מרק על הפלטה, ממילא אסור לבקש ממנו.

עם זאת הוסיף, שבמקרה בו תימני הניח מרק קר על הפלטה, בדיעבד, וודאי מותר לבני שאר העדות להינות מהמאכל. הטעם לכך, **שהמשנה ברורה** (שיח, ב) פסק, שכאשר הוכרע להלכה כאחד מהראשונים, מכל מקום בדיעבד במקרה בו נעשתה המלאכה כדעת הראשונים המתירים (וכמו במקרה שלנו שבשיל מרק קר על פי הרמב"ם), האוכל מותר באכילה. ובלשונו:

"ואם כן דון מינה דהוא הדין גם בכגון נידונו, דאין לאסור לספרדי לאכול מזה, והדברים עוד בקל וחומר, דהא האשכנזי לפי מעמדו ושייכותו הא מותר לו לבשל זה אפילו לכתחילה, וכשבא לשאול מורים לו להיתר, ואם כן בוודאי דלא נאסר זה בהנאה לספרדי המזומן לאכול אצל האשכנזי."

ב. **הרב עובדיה** (חזון עובדיה ד', עמ' שצז) בדעה ממוצעת, חלק וכתב שבמקום הצורך, ניתן לומר לתימני לשים מרק על הפלטה. בטעם הדבר נימק, שכאשר הספרדים קיבלו את הוראות השולחן ערוך, הם לא קיבלו אותן בתורת וודאי, דהיינו שאין מקום לשאר הדעות בהלכה, אלא יש מקום לשאר הדעות ולכן ניתן לצרפן במקום ספק.

משום כך, כשם שכאשר יש מחלוקת בין השולחן ערוך לשאר האחרונים האם צריך לחזור ולברך מספק על מאכל מסויים, פוסקים כדעת האחרונים שאין לברך שכן 'ספק ברכות להקל' - הוא הדין במקרה זה. כיוון שפסק השולחן ערוך לאסור לשים מרק על הפלטה הוא רק ספק איסור ויש ראשונים שמקילים, ואיסור אמירה ליהודי הוא רק איסור דרבנן, ניתן להקל. ובלשון הרב עובדיה: "תבשיל מרק שנצטטן בשבת ועדיין הוא חם קצת, שלדעת מרן יש ביטול אחר ביטול בלח ואסור לחממו עד שהא יד סולדת בו, יש אומרים שאסור לספרדי לומר לאשכנזי שיחמם לו אותו, אף על פי שהאשכנזים נוהגים כרמ"א להתיר בזה כיוון שהוא לא התקרה לגמרי, ויש מתירים. והמיקל בזה כשיש צורך בדבר יש לו על מי לסמוך."

ג. **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה ב, ק) בדעה המקילה סבר שניתן להקל בכך לכתחילה, שהרי אם הוא מחמיר רק בגלל שהוא ספרדי או אשכנזי וזו מסורת אבותיו, אז למעשה גם הוא מודה שמעשיו לא בהכרח עדיפים, ובוודאי שהעושים אחרת כיוון שמסורת אבותיהם שונה אינם עוברים איסור. אם אכן כך, ממילא מותר לבקש מהם לעשות דברים שעל פי מסורתם אסורים.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com